

Notio causae, et prophylaxis morbi scrofulosi : dissertatio inauguralis medica quam annuente inclyta Facultate Medica Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae doctoris medicinae gradum consecuturus / conscripsit, et edidit Franciscus Elsaszer = A' görvélykór esmèrtetése, okai, és megóvása ; irta 's kiadta Elsaszer Ferencz.

Contributors

Elsaszer, Ferencz.
Royal College of Surgeons of England

Publication/Creation

Budae : Typis J. Gyurián et M. Bagó, [1839]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/pjwjcnxu>

Provider

Royal College of Surgeons

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

4

NOTIO
CAUSAE, ET PROPHYLAXIS
MORBI SCROFULOSI

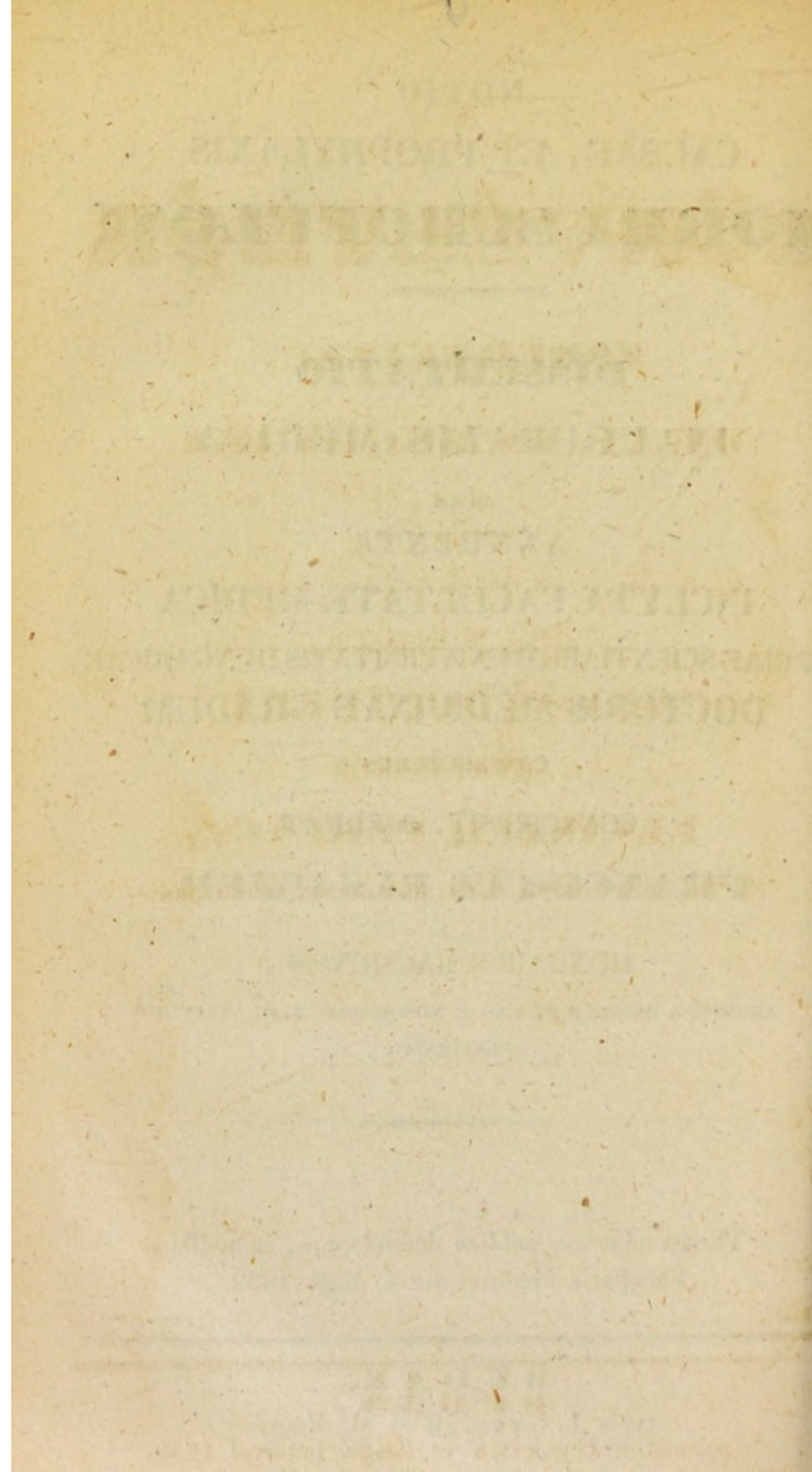
DISSERTATIO
INAUGURALIS MEDICA
QUAM
ANNUENTE
INCLYTA FACULTATE MEDICA
REGIAE SCIENTIARUM UNIVERSITATIS HUNGARICAE
DOCTORIS MEDICINAE GRADUM
CONSECUTURUS
CONSCRIPSIT, et EDIDIT
FRANCISCUS ELSASZER,
HUNGARUS BÁCSIENSIS
ASSISTENS MEDICUS IN UNO E NOSOCOMIIS L. R. CIVITATIS
PESTIENSIS.

Theses adnexae publice defendentur, in aedibus
Facultatis Medicae die 4. Maji 1839,

B U D A E,
typis J. Gyurián et M. Bagó.

A'

GÖRVELYKÖR

ESMÉRTETÉSE,
OKAI, ÉS MEGÓVÁSA.

IRTA 'S KIADTA
ORVOS DOCTORRÁ
IKTATÁSAKOR
ELSASZER FERENCZ,

SZ. KIB. PEST VÁROSA EGYIK KÓRHÁZÁNAK SEGÉDORVOSA,

BUDÁN,
nyomatott Gyurián és Bagó betűivel 1839.

Digitized by the Internet Archive
in 2015

TEKINTETES
NEMES, 'S TUDÓS
BIRLY FLÓRIÁN ÚRNAK

**A' KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMNÉL AZ ESZMÉLETI, ÉS
GYAKORLATI BÁBASÁG' NAGY ÉRDEMŰ RENDES
TANÍTÓJÁNAK, NEMES BÁCS VÁRMEGYE TÁBLA-
BIRÁJÁNAK MÉLY TISZTELET JELEÜL**

ajánlja

a' Szerző.

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

REVISED

E L Ő S Z Ó.

Midőn a' görvélykört, 's különösen annak esmer-
tetését, okait, és megóvását vettem értekezési tár-
gyul; ezt tevém, nem egyedül hogy a' megkérelhet-
len szükségnek adómat lefizessem: hanem hogy a'
mennyire zsenge tehetségemből kitelik, egyszer's-
mind valami hasznost hozzak létre. Alig van olyan
tárgy az orvosi tudomány tág mezején, melly ha
nem egészen kimerítve, de legalább többé, kevesbbé
érintve ne lenne, a' beavatott orvos esmereteinek
öregbithetési végre; — mihez a' pályáját kezdőnek
sikeresen járulni felette nehéz. — Ellenben orvosi
foglatatú népszerű írás, legalább honunkban még olly
kevés létezik, hogy nem tartám egészen sikeretlen-
nek, kisdéd értekezésemet e' célra intézni. — Mint-
hogy pedig népszerű orvosi iratnak, hogy céljának
megfeleljen, csak a' betegségek megóvására, és nem
azok meggyógyítására is, kell terjeszkednie: (mivel
az utóbbi foglatatú efféle iratok valóban több kárt,
mint hasznat árasztanak az emberiségre) ez okból
az előbbi feladatra; tudni illik: a' betegség megóvá-

sára korlátozom értekezésemet. — Mivel meg is a' megóvás mindég feltesz valami káros hatásokat, miket eltávolítani kívánunk, 's mellyek esmerete szükséges, hogy a' megóvás foganattal történhessék; azért ezeket kell előbb előterjesztenem. Hogy pedig mind ezek a' nem orvosi közönségnek, kinek főképszánva van ezen értekezés, elég érthetőkké legyenek; a' görvélykór esmertetését szükség előre bocsátani: — és így legelőbb a' görvélykór esmertetését, azután annak okait; és végre megóvását fogom fejtegetni. Fogadják kémeléssel a' tisztelt olvasók igyekezetem ezen első terményét; melly ha a' maga nemében nem tökéletes is, mégis reménylem, hogy egészen haszontalan nem leend.

A SZERZŐ.

A' Görvélykór esmértetése.

---

1. §.

A' görvélykór (Scrofelkrankheit) veszi nevezetét a' véle járó nyirkmirigy-dagoktól, (Lymphdrüsen-Geschwülste) melyek a' magasabb fokra emelkedett betegségnél mindég jelen vannak. Minthogy illyféle dagok a' sertéseken is előjönnek; azért a' régiek a' latin Scrofa névről melly szó nösertést tesz, ezen betegséget az emberen is Scrofulának elnevezték. —

Értjük pedig a' görvélykór alatt azon idült, (langwierig) leginkább a' gyenge kort háborgató nyavalyát, mellyben az emésztő, áthasonlító, (assimilations) és visszatermődés (reproductions) életművei (organe) rendetlen állapotjok miatt, legfőképen szenved a' nyirkedények' rendszere; azért a' kifejlett betegségben különféle kórjelek közt, mellyek az emésztés, áthasonlítás, és visszatermődés rendetlen állapotjára mutatnak, nyirkmirigy-dagok jelennek meg, leginkább a' nyakon; ezek soká fájdalomatlanok, későbbben általmennek idült gyuladásba, mire többnyire rút fekélyedés következik.

2. §.

Ezen kórrajz mindazáltal csak a' már magasabb fokra vergődött görvélykórt tárgyazza; millyen alakban az soha sem tűnik fel eleintén; hanem ezt mindenkor megelőzi egy időszak, melly görvélykórszunynak, görvélyes hajlandóságnak, rejtett görvélynek neveztetik: — ez tulajdon jelekből megismerhető, mellyek összesége a' görvélyes küleményt (scrofulöser habitus) teszik.

Nyilvánítja magát ezen külemény gyengébb korban, legfőképen a' kezdődő fogzás idején; nem ritkán későbben a' gyermeki korban; sőt néha a' felserdülés időszakában is: a' korábbi, vagy későbbi feltünése a' görvélyes küleménynek függ részint az egyén (Individuum) veleszült hajlandósága' belerejétől; részint a' külső ártalmasságok hatásától, mellyeknek a' csecsemő, vagy gyermek ki vagyon téve.

3. §.

Megesmerhető a' görvélyes külemény a' következő jelekből; — az olyan csecsemők, vagy gyermekek többnyire kellemes külsővel bírnak; gyenge testalkatásnak; külbőrük puha, fehér; arczuk duzzadt, és meghatározott terjedésű piros színű; ajkaik kevesbbé színesek, a' felső időszakonként feldagad, valamint az orr is, melly illykor egyszersmind vörös, fényes, és fájdalmas; hajok fehéres, vagy vörhenyös sárga; szemük többé, kevesbbé kidü ledtek, és nagyok, azok szivárványhártyája világos, többnyire kékes színű; fejek aránylag nagyobb; nyakuk rövid, és vastag; allhasuk kiálló, 's feszes; tagjaik köbczösök, de tapintás alatt az izmok igen puhák, és petyhedtek. — Valamint egy az elszámolt jelekből, nem teszi még a' görvélyes küleményt; úgy mindnyája jelenléte sem kívántatik arra; ha többen ezen tünetmények közül valami egyénen látszók, a' görvélyes hajlandóságról méltán gyanakodhatni.

Az illy küleményű egyéneknél korább, vagy később különféle bajok jelengetik magokat. — Sokszor, midőn az illy csecsemők legmohóbban szopnak, azonnal a' hegedt (geronnen) és savanyús szagú tejet visszaökredezik; sokszor hascsikarástól gyötörtettnek, mi miatt nyugtalanok, 's gyakran sikoltanak; székelések rendetlen, már dugult, már igen folyó, a' kiürítettekben gyakran zöldes, és savanyús szagú hegedt tej szemlélhető; sokszor feldagad az allhas, a' külbőrön kiütések fakadnak, leggyakrabban ótvár az arczon, és fön, melly soká tart, alkalmatlan viszketést okoz, és

nem ritkán a' külbőr nagyobb részére elterjed. Sokszor gyuladás támad a' szemhéjmirigyekben, vagy a' nyákhártyákban (Sbhleimhäute) már az orrban; már a' légutakban; már a' külső fülesatornában; már a' bélhuzamban; már a' nemző részekben: — ezen gyuladások nem mérséktelenek ugyan, de soká tartanak, 's alkalmatlan nyákfolyásokra adnak alkalmat; millyenek: a' szemhéjtakár, nátha, hurut, fülfolyás, hasfolyás, tagár, és fehér folyás. — A' görvélyes egyéneknél a' csontosodás lassan halad; azért a' fontanellák sokáig nyíltan maradnak; a' fogak későn, a' kilenczedik, vagy csak tizenkettedik hónap után törnek ki; a' törzsök, és végtagok csontjai is későbbben erősödnek meg; mi okból az olyan csecsemők későbbben birják fentartani fejöket, későbbben állanak lábaikra, és későbbben tanulnak járni.

De még is nem minden részei a' testnek, vagynak úgy feltartva kifejlődésökben: sőt inkább némely görvélyeseknél a' már igen elhatalmazott betegségben is az idegrendszer, (Nervensystem) kiváltképen az agy élete serényebb, úgy, hogy az értelem tehetségei korábban mutatkoznak, miért korábban is beszélnek. Általában a' görvélyeseknél a' nemző részek gyorsabban fejlődnek ki, és a' nemi inger is korábban gerjed fel; azért azok az önfertőzésre, (onanie) különösen hajlandók. — Még is vannak, kivált poshadt völgyekben olly görvélyesek is, kikben az idegrengszer, főképen az agy olly tökéletlen marad, hogy a' szegény betegek egész életökre balgák.

4. §.

Az elszámlált tüneteményekből a' legnagyobb valószínűséggel megismerhetni a' lappangó görvélykört, melly, ámbár a' valódi kifejlett betegséget mindenkor megelőzi is; még is, ez amarra szükségképen nem következik; ugyan is, kedvező körülményekbe helyezettvén a' gyermek, vagy magától, vagy még gyakrabban helyes orvoslás után a' görvélyes hajlandóság, tulajdon küleményével, és minden véle járó bán-

talmakkal együtt elenyészik. — De ha ez nem történik, minekutánna többé, kevesebbé huzamosan lappangott a' görvélykór; a' görvélyes külemény, 's az azzal járó bajok mint inkább növekedvén, nyilvánossá kitör.

5. §.

A' nyilvános görvélykór soha sem tűnik fel a' születés után való első hónapokban; hanem a' fogzás idején, vagy később a' gyermeki korban, vagy a' felserdülés időszakában; némellyeknél csak a' már meglett korban. — Ekkor a' nyirkmirigyek megdagadnak, a' nyak majd csak egy, majd mind a' két oldalán; eleinten ezen dagok kicsinyek, borsónyi nagyságúak, lassanként megnőnek mogyoró, dió, 's néha tyúk tojásnyi nagyságra is; — e' dagok kezdetökben puhák, mozgékonyok, az azokat takaró bőr nincs megváltozva, fájdalmatlanok, egymástól elkülönözték; ekképen megmaradnak hónapokig, sőt esztendőig is. Kedvező körülmények közt még ekkor is eloszlik a' mirigydagokkal együtt a' görvélykór; de ezek hiányában a' kór folyton nő, a' mirigy dagok nagyobbodnak, kezdenek fájni, az azokat környező sejtszövet (Zellgewebe) meggyulad, mire hegedő nyirk ki-izzadása következvén, a' mirigy dagok a' bőrrel, és más szomszéd részekkel összeformnak, 's mozgékatlanokká lesznek; néha több ilyen dagok egy nagyobb gumós dagba összealapulnak.

Ezen dagok, azon kívül, hogy a' nyak külső idomát sértik, sok ideig egyéb alkalmatlanságot nem okoznak; — néha meg is ha nagyok, a' nyak véredényeit nyomván a' vérkeringést, és a' nyak mozgását akadályozzák; néha, ha mélyebben fekszenek a' lélekzést, és nyelést nehezítik. Nagyobb bajok származnak, ha ezen dagok meggyuladnak; mert az illy gyuladás sokáig tart, a' fájdalom ugyan nem nagy, de ha a' gyuladás eloszlása nem eszközöltetik, melly sokszor nem is eszközölhető, bekövetkezik genyedés, a' vagy magától, vagy mesterségesen felnyitott tályogból (Eiterhöh-

le) genyes, fehér sárgás folyadék szivárog, melly sokszor vérrel vagyon vegyítve, és könnyen megevesedik; — ha a' hegedés (vernabung) többnyire huzamos idő után megtörténik, a' hegjegy (narbe) majd mindenkor az egész életre rűt marad.

6. §.

Jölehet a' görvélyes mirígydagok jobbára csak a' nyakon jönnek elő; mégis néha mindjárt, többször az előbbieknél után előnyomulnak effélék a' hónalyán, a' lágyékok táján, sőt a' test egyéb, 's különféle részein is. — Az illy görvélyek külsőknek nevezettnek, azért, hogy megkülönböztessenek a' belsőtől, mellyek a' test belseiben, leggyakrabban az allhasban 's főképen a' fodorháj' mirígyeiben fészkelnek; — azon mirigyek egészséges állapotban nem érezhetők; a' görvélykórban pedig úgy felduzzadnak, hogy tapintás által a' has' takaróin keresztül is kivehetők: — az illy belső görvélyeknél az allhasban létező zsigrek (Eingeweide) működésökben (Verrichtung) különféleképen zavartattnak meg: az étvágy néha ellankadt, többször a' rendesnél nagyobb; de az emésztés, és táplálás mindég csekély, és rendetlen, a' miért hányás, hascsikarás, hasdugulás, vagy hasfolyás késéretei ezen beteges állapotnak.

7. §.

Ha tovább halad a' görvélykór, lassanként több több részekre elterjeszkedik; úgymint: a' nyálmirígyekre, a' tüdőkre, az agyra, a' gerinczagyra, a' csontokra; minek következtetése a' nyál mirígyek megkeményedése, genyedése, rákfenéje; a' tüdők genyedése, fejtífizet; hasadt hátgerincz, csont dagok, főleg a' hajlásokban, önkényes ficzamosodások, kivált az ágyékizelésben, csontszú, csontfene; — 's mindezek mellett görcsök, nehézkór, szélhűdés; végre sorvasztó láz, melly hasfolyás és gyengítő izzadásoktól késértetve szüntelen emésztvén a' beteget, azt napról napra sir-

jához közelebb viszi, melly már illy körülmények közt többnyire egyedüli enyhelye a' szegény szenvedőnek.

8. §.

Mi legyen léalapja a' görvélykórnak, arról sok, és különféle, néha ellenkező vélemények is hozattak közre. Mindazáltal a' görvélykór minden tünetényeit tekintvén azon következményt hozhatjuk ki; hogy a' görvélyben a' vissza-termődés folyamatja rendszeriségétől különös, és tulajdon módon eltér, a' nyirk mennyiségében növekszik, és miségében megváltozik; — azért keletkezik senyves külemény, nyirkmirígydagok, rendetlen kiválasztások mellyek izgékony gyengeséggel összekötvék; 's ha a' betegség terjedésének korlátok nem tétettnék, abból különféle elfajulások csíráznak.

A' görvélykór okai.

9. §.

A' görvélyes hajlandóság, vagy a' szülőktől örököltetik; vagy a' magzattal születik; vagy a' születés után különféle ártalmas befolyások által hivatik elő.

A' szülőktől terjesztetik a' szülöttre a' görvélyes hajlandóság, ha vagy egyikük; annál inkább ha mint ketten kitünőleg görvélyesek; ha igen gyengék, öregek, erőfogyottak, az ifjúsági kicsapongások, és különféle nyavalyák, kiváltképen a' bujasneyv, és higanykór által kimerítvék: — mi főképen a' nagy várasokban, hol olly tág a' fájtalanság mezeje, gyakoribb lévén, az azokban nem ritkán előforduló görvélyeknek termékeny magva.

Veleszültnek mondatik a' görvélykór, midőn a' nemzés előtt a' szülőben nem létezett olly beteges állapot, melly a' magzattal fogantatásakor közöltetvén, a' görvélykórt hozhatná elő: hanem csak azután magzati életkorában, az anyaméhében, különféle ellenséges hatások által hozatik elő, 's

már a' gyermekkel születik. — A' görvélykórra, vagy is először csak az arra való hajlandóságra elkészítik a' magzatot: nehéz betegségek, mellyekben az anya a' terhesség ideje alatt sinlődik, főkép olyanok, mellyek a' növény élet mélyebb sértéseivel járnak; minő a' bujakór, süly, tüdősorvadás, általános aszalvány, vizkór, — a' lesujtó kedélyek, ha azoktól a' terhes szorongattatik, millyen: a' szomorúság, félelem, búslakodás. Ezek által az anya életműségében a' visszatermődés folyamata ellankad, 's minéműségében különösen elváltozik, ezzel a' magzat táplálása is elfajul, és így a' görvélykórra elkészítetik.

10. §.

Sokszor az újszülöttön a' görvélyes hajlandóságnak nyoma sincs; hanem a' tellyes egészségű csecsemőn különféle ártalmasságok befolyása után, előbb, vagy később kifejlődik a' görvélyes külemény. — Azon ártalmasságok közül leginkább figyelemre méltók a' következők.

Az étel, és ital. — Az újszülöttnak a' természettől rendelt, következőleg leghasznosabb tápláléka az anya teje; — ugyan is eredetének nagyobb részét az anya nedveiből vévén, attól fogva azokból tápláltattván, és tenyésztvén, azok egyéniségének (individualitát) bélyege annyira túlbajdonává lett, hogy (feltéven hogy az anya egészséges) minden más, ha mindjárt a' legegészségesebb, és épen azon időben szülést végzett asszony teje az anyáét nála semmikép kinem pótolhatja. Annál inkább ártalmasan kell megilletődni a' csecsemőnek, ha más, főkép olyan asszony tejével tápláltatik, ki (mint közönségesen történni szokott) jóval korábban szült, vagy talán még egészségtelen is.

A' józan tapasztalás tanítja, hogy azon csecsemők közül, kik egészséges anyyok tejével tápláltattnak, sokkal ritkábban találni görvélyes küleményűt; gyakrabban fordul elő azok közül, kik dajkáktól szoptattatnak; — mert azonki-

vül, hogy ezek nem azon egyénes tulajdonú tejjel bírnak, többnyire már régebben is meggyermekeztek, 's azért tejök már sűrűb, mintsem a' csecsemő gyenge életkorának megfelelő emésztése kívánja: — e' miatt jól meg nem emésztethetik, a' gyomorban, és belekben megsavanyodik, hányást, hasdugulást, vagy hasfolyást okoz, 's a' vérkészítésnek rossz anyagot szolgál; miért a' visszatermődés, és táplálás rendszerőségétől eltávozik, a' nyirkedények a' bennök mozgó különösen megváltozott nyirk idegenségétől ösztözve, ingerlett állapotba helyezettnek, mi által a' görvély alapítatik, 's így a' görvélyes külemény mutatkozik, melly előbb utóbb a' kifejlett kór alakját öltifel.

Ugyan ez, és többnyire még gyorsabban történik, ha a' dajka egészségtelen, főleg ha görvélyben, bujakórban, bő fehérfolyásban szenved; ha kicsapongó szenvedelmekre, kivált haragra igen ingerlékeny; ha a' nemi közösülést nagyon óhajtja; ha hónapi tisztulása visszatér. Az ilyeneknél a' tej különös változást szenved, mit az igen erős csecsemő néha ártalom nélkül eltűr; de sokszor, leginkább a' gyengébbeknél veszedelmes tüneteményeket okoz; millyen: rendkívüli nyugtalanság savanyú gyomor, és bélsár, forróság, hascsikarás, ködcsömör, (kolik) hányás, hasfolyás: nem ritkán görcsök, és rángások; (convulsionem) — melly kóros jelenetek, főképen ha a' szükséges segedelem elmulasztatik, sokszor előbb, mintsem a' görvélyes külemény mutatkozhatnék, a' csecsemő életének véget vetnek.

Még könnyebben ver gyökeret a' görvélykór azon csecsemőkben, kik egyedül állati tejjel tápláltattnak. Némelyek ugyan a' házi emlős állatok', mint szamár, tehén, vagy kecske tejével felneveltetnek, a' nélkül, hogy velökszüllés erőtellyükből vesztenének; de sokkal többen, főképen kevesbé erősök, vagy már örökölt, vagy véleszült görvélyes hajlamosággal bírók, az anya, vagy egészséges dajka teje hiányában többnyire elég korán a' görvélykór martalékává lesznek. Mi annál könnyebben történik, ha a' kised gyenge

ge gyomrába időnek előtt más, vagy azután is kelletténél több étkek tömettnék, kivált ha azok lisztből rosszul készítek; millyen: a' gyermek pép; (kindskoch) ha a' gyermekeknek nehéz emésztésü, kövér, csípős, fűszeres eledelek nyujtattnak, vagy sok kenyér, burgonya, szeszes italok. — Ide tartozik az orvosságokkal való visszaélés, midőn a' gyermekeknek orvosi szerek szükség nélkül, vagy oktalan kéztől nyujtattnak; legfőképen a' hánytató, hashajtó, higany, és bódító szerek.

11. §.

A' Levegő — ez szünet nélkül kül, és belérítésben vagyon testünkkel, ebből szívjuk folyvást a' legnélkülözhetlen élelmünket: ha tehát ez ártalmas tulajdonokkal bir, alig lehetséges, hogy az azt lehelők azokból nem részesülnének; a' többi ártalmak közt a' görvélyt tetemesen elősegíti, 's nem méltatlanul tétetik ezen betegség' elkészítő okai közt mindjárt az eledelek után. Ártalmas pedig; és főleg a' görvélykórra elkészíti az életműséget, (organismus) ha az nedves, és különféle kigőzölgésektől, 's idegen részekkel megfertőztetett. — Minthogy leginkább a' nagy, és népes városokban, hol a' magas házak, és keskeny uczák miatt a' levegő megszorúl, 's eléggé nem ujíthatatik, vagyon helye a' levegő efféle romlásainak; azért ezekben gyakrabban is a' görvélykór; annál inkább, mivel az emberek kis helyekre való összehalmozása miatt a' szobákban is, hol a' gyermekek az idő nagyobb részét töltik, igen megromlott levegőt lehelnek. — Ez okból szinte gyakoribb ezen betegség tavas, és mocsáros tájakon, mély és mindenünnen, főképen ejszak, és kelet részéről magas hegyektől környezett völgyekben. — Ellenben ritkább ezen nyávalya a' magasban fekvő, és sík helyeken, a' falukon, hol a' gyermekek szüleikkel együtt a' nap nagyobb részét szabad levegőben töltik.

12. §.

A' világosság hiánya: — a' világosság minden növény életre nézve annyira szükséges elem, hogy a' nélkül

kifejlődésének fő fokát elnem érheti: de az állati életmű anyaga szinte növény életen alapulván, hasonlóan világosságra van szüksége, hogy a' kifejlődés azon tökélyére, melyre képes, emelkedhessék. — Bizonyítja ezt a' tapasztalás, melyből tudjuk, hogy a' világosságtól elzárt helyeken a' plánta nő ugyan, de színe sápadt, állománya híg, virágot nem hajt, hanem mennél előbb rothadásba megy által, melytől életművét oltalmazni erőtlen lévén, az életműtelenségbe ragadtatik. Hasonló módon történik az emberrel; ugyan is a' szüntelen sötétben tartott ember elgyengül, elsápad, felduzsad, elveszti érzékeit, 's végre életét is. — Természetes tehát, hogy a' gyermekek, kik sötét szobákban tartattnak, elgyengülnek, minthogy a' világosság hiánya miatt a' tenyésző élet alacsonyabb fokon állapodik meg; mivége a' vérkészítés nagyobb tökélyre nem juthatván, a' visszatermődés és táplálás rendszerűségöktől eltérven, végre a' görvélykórtól is meglepettnek.

13. §.

A' tisztaság hiánya: — ennek nem ritkán hely van, ha vagy az anyák, vagy dajkák restségből a' szükséges tisztogatást elmulasztják; ha a' gyermekeket kiürített jeikbe sokáig mocskosan hagygyák, ha szennyes ruhákba takarják, vagy öltözik azokat; ha a' fehér ruha nem elég gyakran tisztával váltatik fel; ha különfélék mosattnak, és száríttattnak azon szobában, melyben a' gyermek mulat. Ezek által a' külbőr megtisztátalanulván, nem csak bőrkiütéseknek tétetik ki; hanem egyszersmind az egész életműségben a' tenyészés folyamatja megsértetik, 's a' görvélyes hajlandóság előhivatik, vagy ha már jelen volna, valódi kórra magasztaltatik.

14. §.

A' mozgás hiánya: mi történik, ha a' csecsemő szüntelen pólyákba tekerve, és a' bölcsőben kötve tartattnak, ha a' gyermekek, a' mozgás életművei már jobban kifejlődte lévén, folyton több órákig való ülésre sokszor kényszerítet

nek. — Ezen ok által az emésztés elbágyad, az elválasztások, és kiürítések hátráltattnak, a' vérkeringés, és vérkészítés ellankad, a' nyirk rendes aránya megváltozik, és így a' görvély keletkezése előmozdítatik. — Szinte illy módon, de még inkább ártalmas, ha a' gyermekek időnek előtt különféle komor tanulmányokra erőttetuek; ugyanis ez által a' mondottakon kívül az agy, és idegrendszer a' többi életműség kárával fejlődik ki. —

15. §.

Az Önfertőzés: — Ezen a' kora ifjúságnál, fájdalom elég gyakran előforduló gonosz által az életműség legnemesebb nedve vesztegettetik, mellynek nagyobb veszteségét a' már megérett életműség sem szenvedni kár nélkül; mennyivel inkább kell tehát annak károsnak lenni azokra nézve, kik még kifejlődésben fogulvák, mesterséges ingerlés által sürgetik elválasztását, és kiömlését azon nedvnek, melly még növekedésükre fordítandó volna. — Az önfertőzés által a' nemző részek kifejlése siettetik, azok élete felmagasztaltik; de a' többi test elgyengül, főleg az ideig rendszer kimerítetik, 's a' növény élet különféle bajai közt, a' görvélykór is nem ritkán előidéztetik; — ha pedig a' hajlandóság már jelen van, az sebes léptekkel valódi kórrá érleltetik.

16. §.

Más nyavalyák; mint: különféle lázak, (fieber) valamint váltólázak, úgy folytonos lázak is; a' gelisztakór, bujakór; helybeli gyuladások; nevezetesebb nedv-vesztések, mint: sokáig tartó hasfolyások; különösen a' bőr kiütések: himlő, vöröshimlő, vörheny, maga az ótott himlő képes a' rejtett görvélykórt felkölteni, kivált ha ezen betegségek elhagyattnak, vagy helytelenül orvosoltattnak, 's tán a' többi előszámlált okok közül is némelyek gyakorolják ártalmas befolyásukat.

A' felhozott ártalmasságok, tartós befolyásuk által az életműségre a' görvélyes hajlandóságot előhozzák; ha pedig ezen ellenséges hatások alól, a' görvélyes hajlandóságú egyén felnem mentetik, lassanként a' görvélykórszuny, valóságos görvélykórrá növekszik; mi annál előbb történik, ha a' hajlandóság már örökölt, vagy véleszült, vagy ha a' gyenge életmű mindjárt születése után tétetik ki ezen ártalmasságok befolyásának. — Jólehet pedig a' görvélyes hajlandóság már be is fészkelte magát az életműbe; mégis, ha a' káros hatások még jókor elmozdítattnak, vagy azok alól a' szenvedő egyén kiszabadítatik, többnyire a' betegség további kifejlődése meggátoltatik, főkép ha más e' célra szolgáló eszközök is el nem mulasztattnak. — Ellenkező esetben folyton növekedik a' betegség, miglen különféle elfajulások által, huzamos szenvedések után a' beteg kimarczongolva örökre elszenderedik.

A' Görvélykór megóvása.

17. §.

Sokkal biztosabb eszközök vannak hatalmunkban a' görvélykór megóvására, mintsem meggyógyítására; a' feltett ez mindenkor hosszas, unalmas, alkalmatlan, 's csak a' csekélyebb kórt képes elszéleszteni, a' nélkül hogy valami utóbajok, vagy legalább dísztelen sebhelyek hátra ne maradnának.

Megóvatik pedig leghathatósabban a' görvélykór az által, ha elhárítattnak mind azon okok, mellyek azt előhozni képesek.

18. §.

Az örökölés által történő terjesztése ezen nyavalyának megőriztettnék; ha az igen gyengék, és az olyanok, kik a' bujasenyv, higanykór, 's más a' növény életben mélyen gyökerezett nyavalyáktól kimerítvék; kik magok is nagyobb

mértékben görvélykórban szenvednek; — házasságra nem kelnének. Mivel mégis azt megakadályozni nem lehet, annál inkább, minthogy kivált a' görvélykórban szenvedők többnyire nagyobb nemi ingertől ösztönöztetnek; azért ha már az ilyenek házasodnak, legalább egészséges házas-társat válasszanak; egyébként magoknál még nyomorúbb utódokra számot tarthatnak.

19. §.

A' véleszült görvélykór megőrzésére sok történik, ha a' terhesektől eltávolítattnak azon okok, mellyek őket félelemre, szomorúságra, buslakodásra indíthatják, vagy különféle betegségekre adnak alkalmat. Mi megtörténhetne, ha törvény által köteleztetne kiki, az akár törvényesen, akár törvénytelenül viselősek eránt szelídséggel, és kémeléssel viseltetni. — Különösen a' szegény, és törvénytelenül terhesekre nézve legjótékonyabb volna, ha szülésök, és gyermekök nevelése közkölségen történhetne; mi szülő, és nevelő intézetek által legsikereshben eszközölthetnék.

20. §.

A' születés után kifejlődő görvélykór' előgátlására a' következőket szükséges leginkább tekintetbe venni:

Az ételt, és italt. A' csecsemő táplálása a' lehető legjobb legyen: ez pedig lészen, ha az egészséges anyja maga szoptattja, mi a' természettől reá mért olly szent kötelessége, hogy az alól a' tulajdon, és csecsemője egészsége, sőt élete vuszedelmeztetése nélkül magát felsem mentheti. — Az anyának, ki gyermekét nem szoptattja, sok bajjal kell küszködnie, mellyeknek nem ritkán áldozatja és lesz; midőn a' szoptató ezeket vagy egészen elkerüli, vagy legalább sokkal könnyebben meghaladja. Először is a' nemszoptató anyánál a' tejláz (milchfieber) mindég erősebb, 's néhány nappal a' szülés után alkalmatlan, később fájdalmas fészü-

lést érez emlőiben, mellyek igen feldagadnak, 's ha nem sokára bő hétszám nem folyik, különféle részekre tejáttételek történnek, leginkább az agyra, hashártyára, mely hashártyára, mellyek által sokszor rövid idő alatt iisszonyatos körjelek közt kivégeztetik a' gyermekágyás; mi ha nem is történik, sokszor még sem tér vissza az előbbi egészség; hanem különféle bajok, kivált tébolyodás, szem, mely, és allhasbajok, sokszor az egész életre vissza maradnak. De ha nemis következik tejáttétel, a' tejtől mindinkább feszült emlőkigen fájnak, és meggyuladnak, mire ha eloszlás nem eszközöltetik, vagy keményedés, vagy genyedés következik. Az utóbbi által sokszor sipolyos fekélyek (fistulöse Geschwüre) képeztettnek, 's ha a' czélszerű gyógmód elmulasztatik, a' bő genyedés nem sokára sorvasztó lázt vesz késéretébe, melly többnyire csak a' halállal végződik. — A' keményedés pedig, ha elnem oszlatik, sokszor esztendőig is kevés alkalmatlanságot okoz, de utóljára mégis, főkép a' kezdődő vénségben, a' havi tisztulás rendes elmaradása idején, könnyen rákfenébe átmegyen, melly ritkán, és csak kezdetében enged gyógmódnak; többnyire csak sebészi műtétel (operation) által eltávolítható; de még ekkor is sokszor kiujul, 's sok fájdalmas szenvedések után megemészti a' beteget.

Ha pedig a' gyermekágyasnál a' természet mindjárt olly engedékeny is, hogy a' nemszoptatás esetében a' tej elválasztására szánt nedveket a' szülőrészekbe, 's azok által kiindítja; mégis a' heti folyás illykor is sokáig tart, és nem ritkán fehérfolyásra változik, melly azután szokványossá válik: — 's minthogy az efféle makacs fehérfolyás többnyire következése az ingerlett, és gyuladós állapotban levő méhnek; ha ez rendszerűségére vissza nem hozatik, (mi sokszor igen nehezen, vagy épen nem sikerül) akkor a' fehérfolyáshoz idővel a' méhnek különféle elfajulásai szövetkeznek, mellyek a' mindig növekedő folyással, végre sorvasztó láztól késértettve sírba döntik a' szenvedőt.

Annyi veszedelem leselkedik a' nem szoptató anya után; midőn a' szoptató ezektől többnyire ment marad: ugyan is a' tej láz, vagy épen nem jelenik meg, vagy az csak szelid természetű; 's minthogy a' csecsemő által az emlőkben elválasztott tej kiszivatik, a' természet munkálódásaiban nem zavartattván, szerentsétlen áttételekre alkalom nem adatik.

A' gyermekre háromló ártalmak, ha ez az anyjától nem szoptattatik, a' még mondandókból eléggé fog kivilágítani. —

21. §.

Sok anyák azért nem szoptattnak, mivel attól tartanak, hogy ez által bájjaikból vesztenek, vélvén, hogy a' szoptatás által sok nedvektől megfosztattnak, 's majd így elgyengülnek, megsoványodnak, és korábban öregszenek. De ezen hiú aggodalmot eléggé megczáfolja a' józan ész, és mindennapi tapasztalás; ugyan is azonkívül, hogy azon veszedelmeket, és utóbajokat, mellyek a' nemszoptatót környezik, szoptattván többnyire szerentsésen elkerüli a' szoptató anya; még egészsége, és bájjai, nem csak hogy nem vesznek, hanem inkább növekszenek, minthogy a' szülés után, az azelőtt a' méhben létezett magasabb élet az emlőkbe térvén, ha azokból az elválasztott tej rendesen kiszivatik, ezen felmagasztalt élet folytattatván, abból az egész életműség részesül; és ha mindjárt a' tej elválasztására sok nedvek is fordítattnak, azokat a' természet jobb étvágy, és gyorsabb emésztés által bőven kipótolja.

Ambár szent kötelessége az anyának, hogy csecsemőjének tulajdon emlőit nyújtsa; még is vannak olly esetek mellyekben nem csak lemondhat, hanem tartozik is lemondani a' szoptatásról; ha tudni illik abból vagy reá vagy gyermekére káros következés háromolhatna; millyen esetek különösen különféle beteges állapotok, főleg olyanok, mellyek a' megvesztegetett tenyésző életben gyökeredzenek; mint: minden sorvasztó, és ragadós nyavalyák, 's azok, mellyek-

kel valami mélyebben fészkelte kóros hajlandóság jár, mint: súly, sümör, görvélykór; végképen akadályozzák a' szoptatást a' tetemes helybeli emlőbajok. — Az ilyen esetekben, és kiváltképen ha az anya kétes természetű nyavalyában szenvedne, legjobban fogja az orvos elítélni, valjon szoptathatá az, ön, vagy szülöttje kára nélkül.

22. §.

Azon esetben, ha az anya nem szoptatthatja csecsemőjét, ennek legmegegyezőbb tápláléka más asszony teje; de hogy ez a' mennyire lehet kipótolja az anyyáét, szükséges:

a) Hogy azon asszony, kinek tejét a' csecsemő az anyyáé helyet szívja, egészséges legyen: — ellenkező esetben a' legkárosabb következtések háromolhatnak a' gyermekre. Azért erre nézve nem lehetnek a' szülők elég vigyázók a' szoptató dajka választásában, 's minthogy olyan intézetek, mellyek a' szoptató dajkák felett ügyelnének, még ekkorig nem léteznek; a' legczélszerűbb, hogy a' szülők, ha szülöttjök egészsége, és élete eránt nem érdektelenek, a' dajka választásban az orvos ítéletével is éljenek. — Legfontosabb ugyan, de azért egyedül nem elegendő az egészség arra, hogy a' dajka jó sikerrel szoptassa a' csecsemőt, hanem még kívántatik:

b) Hogy a' dajka szülésének ideje, a' szoptatandó születése idejétől sokat ne különbözzön: — ugyan is a' természet a' csecsemőnek korához illő táplálékot rendelt az anyya tejében, melly eleinten a' születés után igen ritka, mí által megfelel az újszülött gyenge emésztésének, melly még ekkor sok táplálékot meg nem győz, és egyszer'smind a' gyermekszurok kiürítést eszközli. A' csecsemő kora és emésztő tehetsége nöttével sűrűsödik a' tej, melly a' csecsemő táplálására egész az első fogak megjelenéséig többnyire elégséges. Ha tehát a' dajka sokkal előbb szült, mint a' szoptatandó született, úgy ennek a' tej sűrű lészen, emésztő tehetsége nem képes azt áthasonlítani, mivéget különféle nyavalyák

erednek, mellyek a' görvély kórnak alapul szolgálnak. — E' felett nem ok nélkül figyelmeztetik arra:

c) Hogy a' dajka hevesebb indulatoktól, főképen könnyen haragra való lobbanástól ment legyen; mert ezek által a' tej mineműségében különösen megváltozván, 's mérges indulatot felvevén, a' csecsemőben a' legveszedelmesebb kórjeleket képes előhozni: — vannak példák, hogy minekutánna a' csecsemő a' haragtól hevült dajka tejét szopta volna, rángásoktól, és görcsöktől lepetett meg, 's azok közt ki is múlt. — A' józanság, és tisztaság szeretetének szükséges volta a' még mondandókból bővebben fog kitetszeni.

23. §.

Midőn sem az anyja, sem dajka által nem szoptattatik a' csecsemő; akkor legczélszerűbb annak élelmére a' házi emlősállatok' teje: ezek közt első helyet foglal a' szamártej, mivel ez ritka állományú, és czukorral bővelkedő lévén, leginkább hasonlít az emberi tejhez; ezt követi a' tehéntej; ezután, vagy e' mellé tétetik a' kecsketej, mellyek sűrűbbek, és aránylag kevesebb czukorral bírnak. — Ezek használatában arra kell vigyázni, hogy eleinten vízzel ritkítva, 's kevesebb, és csak későbbben merően, és nagyobb mennyiségben nyujtassék a' csecsemőnek; a' felett szükséges, hogy a' mennyire lehetséges mindég ugyan azon egy állat teje adassék, mivel ezen változás által is könnyen rosszul illetődik a' gyenge csecsemő.

24. §.

Egyébb táplálékok; mint: kávé, kakao, 's sokféle theák, növény eredetöknél fogva az állati tulajdonságtól igen különbözvén, a' gyenge emésztésű csecsemőnek meg nem felelnek, és azért ritkábban sikerül ezek mellett a' kisdedet egészségben felnevelni. — Ha szoptattatik a' csecsemő, akkor ezen táplálékok nem csak feleslegesek, hanem sokszor ártalmasok is. — Ártalmas, és kiküszöbölésre méltó azon szo-

kás, mi szerént a' csecsemőknek különféle édességek ruhátskába kötve minduntalan szájukba dugattnak, hogy abból szüntelen szopjanak: — ez által az emésztésnek semmi szünet sem engedettvén, elhanyaglik, gyomor, és bélsavanyúság okoztatik, mellynek gyakoribb visszatérése sok nyavalyák kútfeje, mik közt a' görvélykór bizonyosan nem utolsó. Nem kevesbbé kárhozandók a' pépek, kivált ha lisztből rozs-szul készitvék, mellyekkel sok csecsemők egyre tömettnek.

25. §.

Az első fogak fakadásáig az anyja, vagy dajka teje többnyire elégséges ugyan a' csecsemő élelmére; ha mégis szükség volna más eledelre is ekkor, 's midőn már az első fogak mutatkoznak, legjobb tápláló anyagul szolgál a' húslé, mibe porrá tört jó kétszersültet, később rizs, vagy árpa kását lehet befőzni, 's ahhoz tojás sárgáját békavarni. — A' fogak már jobban kifejlődve lévén, 's a' szopástól megszokván a' gyermek, gyenge főtt, és sült hús, érett gyümölcsök, zöldségek, édes gyökerek, a' burgonya is mérsékelt mennyiségben egészséges eledelek. — Ekkor, és későbbben is igen hibás, ha a' gyermekek csupán növény étkekkel tápláltattnak, mert ezek tunya, 's alacsonyabb életű nedvet szolgáltatván, a' testet fentebb állati életre, alkalmatlanná teszik; miért sokféle betegségekre különösen a' görvélykórra hajlandová teszik azt. — Elkerültetik ez legjobban, ha a' növényeledetek állatiakkal kevertettnek. — Minden durva, csipős, fűszeres, 's igen kövér ételek szorgalmasan távol tartassanak a' gyermekektől.

26. §.

Italul, legalább a' születés után való első hónapokban alig kivántatik a' csecsemőnek az anyja, vagy dajkája tejével egyéb; későbbben pedig a' legjobb italul szolgál a' tiszta víz. — A' sokféle mesterséges, és meleg italok ártalmasok; mert a' mellet hogy jobbadán ingerlő, vagy kábitó ré-

szeket tartanak, az emésztést is elgyengítik, 's így különféle a' zavart emésztéstől eredő bajokra adnak alkalmat. — A' szeszes italok pedig általjában kártékonyan hatnak a' gyenge életműre, 's a' többi közt a' görvélykórra való hajlandóságot előhívják, vagy a' jelenlevőt kitörésre siettetik.

27. §.

Az orvosi szerekkel való visszaélés, ha valahol, úgy bizonyosan a' csecsemőknél kárhozatos, 's mégis milly gyakran történik! — úgy sokszor mindjárt születésök után a' csecsemőknek különféle hashajtók adattnak, a' gyermek szu-
rok kiürítésére; — holot a' természet már az anyai tejben rendelte az e' végre legsikeresebb szert; — 's még is olly idegennemű szerek által sokszor a' legépebb kisedeg egészségét is megrontja a' balítélet, és tudatlanság, úgy, hogy hascikarás, hasfolyás, a' kisedek sárga kóra, sokszor ezen balga bánás következései; mik, ha a' gyenge alkatásu csecsemőt mindjárt tönkre nem viszik is, a' görvélykór magva hintetik, melly előbb utóbb kikel. — Hasonló következtetések miatt orvosi szerek, a' gyermekeknek valamelly betegség megőrzésére szükség nélkül, ne nyujtassanak.

28. §.

A' levegőt; hogy ez jótékonyan hasson életmünkre, szükséges, hogy tiszta, az az idegen részekről ment legyen, mivel csak az ilyen képes tüdönkbe szivattván, a' véle érintésbe jött vérben a' szükséges változást eszközölni. — Hogy pedig kivált a' gyermekeket környező levegő tiszta legyen, gyakran ki kell szellőztetni a' szobát, vigyázván mindazáltal hogy azok megne hűtessenek. — A' különféle füstölések feleslegesek, mivel csak a' szaglásnak teszik kellemesbé a' levegőt, de azt nem csak megne jobbítják, hanem izgató részeik miatt még ártalmasbba változzák. Szorgalmasan távoztassanak mind azok, mellyek által a' szoba levegője

nedvessé, 's gőzössé lesz, millyen, a' szobában való mosás, és ruhaszáritás. — Ügyelni kell a' mellet, hogy a' szoba levegője sem igen hideg, sem igen meleg ne legyen; mert mintkettő általános az egész életműség', különösen pedig a' bőr munkálódásait megzavarja, 's a' gyermekeknél, kik úgy is nagy hajlandósággal birnak a' bőrbetegségekre, nem csak ezeket előhívja; hanem a' görvélykórnak is igen kedvez.

29. §.

A' világosságot: — ez életműnkre nézve a' leg-szükségesebb ingerek egyike lévén, kívántatik hogy azt főleg a' csecsemő, és gyermek ne nélkülözze; igen káros következései vannak azon, sokszor a' nagyobb rangú, és vagyonú családok szokásának, mi szerént ezek lakásuknak legeldugottabb, sokszor szűk, és setét szobáját a' gyermekek számára rendezik; ugyan is elegendő világosság hiányában a' növény élet nagyobb tökélyre nem vergődhetvén, a' nyirk mennyiségében, és miségében különösen megváltozván a' görvélykór készítetik a' kifejlésre. — Arról kell tehát gondoskodni, hogy a' gyermekek a' mennyire csak lehet tág, világos, és könnyen szellőzhető szobában tartassanak, melly még is a' levegő huzamától ment legyen,

30. §.

A' tisztaságot; — ennek szüksége kivált a' gyermekek körül már a' levegőről mondottakból kivehető, mint-hogy annak tisztasága általános tisztaság nélkül alig eszközölhető. Mirenézve szükséges, hogy a' gyermekek, és az azok körül lévő holmik szorgalmasan tisztogattassanak, a' gyermekek mocskukban ne hagyassanak, mi sokszor megtörténik a' tehetősebbeknél is, kivált, ha az anyák a' gyermekek gondviselőinek elég gyakran utánnok nem néznek. A' tisztasághoz kívántatik még, hogy a' gyermekek fehér ruhái, és ágyneműi többször tisztákkal váltassanak fel. Főképen előmozdítják a' tisztaságot a' fürdők, és mosások, mellyek a'

gyermeknek egészsége fentartására igen hasznosok; a' fürdőkre legjobb a' tiszta langy folyó, vagy kúti víz, később lassanként kevesbbé mérsékeltet is lehet használni; a' már nagyobb, 's néhány esztendő gyermekeknél igen ajánlatra méltók a' sziva csal való mosások, eleinten langy, később hideg vízzel, naponként lefekvés előtt; — a' még nagyobbaknak szinte illy mosások, nyáron pedig a' folyókban való fürdés igen sikeres eszközök az egészség megőrzésére. Ezek által nem csak a' külbőr tisztasága, hanem az egész test működései is hathatósan előmozdítattnak.

31. §.

A' mozgást: ez, kiváltképen a' cselekvő által életmünknek minden működései felbuzditattnak, 's különösen az elválasztások, és kiürítések elősegítettnek, mellyek ennek hiányában ellankadnak, és hátra maradnak. Honnan kitetszik mennyire szükséges a' mozgásnak, a' minden életkornak tulajdon tehetségei szerént való gyakorlása, a' vidám épesség fentartására. — Azért méltán megvetendő a' csecsemőknek tetőtől talpig pólyákba való szorítása, melly által azon csekély mozgástól is, mellyet gyenge alkotások enged, feltartóztattnak. Legjobb a' csecsemőt elég, de nem felesleges meleg, 's a' mozgást nem akadályozó ruhákba takarni, és néha biztos helyen hátára fektetve engedtessek végtagjaival szabad mozgásokat tenni. A' bölcsőkbe való ringatás ártalmas, mert ez csak szédülés által okozott kábításból hívja elő az álmod, melly magától is bekövetkezik, ha arra a' gyermeknek szüksége van: — miért legjobb fekvő helye a' csecsemőnek is a' mozgatlan, és a' kieséstől korlátok által biztosított ágyacska. — A' már erősebb gyermekek, minekelőtte járnunk tudnak, a' négykézláb mászástól ne tartóztassanak, mert ez természetes előkészítése a' hátgerincznek, a' test egyenes fentartására, 's a' többi mozgások közt a' görvél, és angolykór által okozott csont, kőkép gerincz görbülések gyógyítására is legfoganatosabb. Később a' legkü-

lönfélébb gyermeki játékok, azután a' gymnastikái gyakorlatok a' testet erősítvén a' görvélykór kifejlését hátrálják.

A' kora komor tanulmányokkal való elfoglalása a' gyermekeknek, a' mellet hogy azzal a' szükséges mozgás elmulasztatik; azért is megvetendő, mivel az idegrendszer kifejlését a' többi életművek kárára sietteti, 's ez okból különféle, de főképen a' görvélyes bajokat igen előmozdítja; — a' megerőtetett gyenge idegrendszer kimerítetik, és további tanulmányokra alkalmatlanná tétetik; sőt a' görvély mellet kábáság, vagy tébolyodás is néha gyümölcsei az ilyen készltve érlelt elmeviráginak. Elég korán van, ha hat esztendőskorában tanulásra fogatik, 's ekkor is a' tanulás ideje, és tárgyai csak halkal szaporítassanak.

32. §.

Az önfertőzést: — ezen kárhozatos természet elleni gonosznak, mellyre főleg a' görvélyes hajlandósággal bíróknak nagy készségök van, megakadályozására, szükséges: hogy mind azon alkalmak, mellyek a' felnőttebb gyermekeknek az önfertőzésre okot szolgálhatnak, szorgalmasan távoztassanak; — ilyen a' rossz példa társaiktól, és a' cselédek-től; a' gyermekek gyakorta hosszabb ideig mesztelen hagyása; a' gyermekek' setétben, vagy magános helyen mulatása; a' gyermekek figyelmének éretlen aggodalomból gyakran e' tárgyra fordítása. — Ha már gyakoroltatik az önfertőzés, annak, 's következései' elhárítására az okos szülék, az orvossal kezét fogva legtöbbet tehetnek.

33. §.

Különféle nyávaalyakat: — ezek sokszor a' szünyadó görvélykórt felélesztik; — de minthogy ezeknek eltávolítása már nem a' szülőket, vagy gondviselőket, hanem az orvost illeti; azért ezek fejtegetésével felhagyok.

T h e s e s.

---

1. Causa proxima morbi scrofulosi probabiliter in irritatione sistematis lymphatici sita est.
  2. Specificum remedium antiscrofulosum nullum datur.
  3. Specificorum anxia Scrutatio empirismum olet.
  4. Febrium nervosarum, cum phlogosibus topicis complicatio admodum frequens est.
  5. Venesectio in phlogosibus vehementioribus nullo alio remedio conpemsari potest.
  6. Icteri causa non semper in organis cholopoëticis quaerenda.
  7. Novitus detecta remedia semper cum cautela adhibenda.
  8. Medicum reipsa talem Ecclecticum esse; et
  9. Eum universam medicinam colere oportet.
-

T. H. C. R.

1. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.
2. Locus morbi non est in corpore, sed in loco.
3. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.
4. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.
5. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.
6. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.
7. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.
8. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.
9. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.
10. Locus morbi non est in loco, sed in corpore.

